

Okulda Ruh Sağlığı Hizmetleri Kapsamında Mülteci Çocuklar

Refugee Children in the Scope of Mental Health Services at School

© Faruk Bozdağ¹, © Naif Ergün²

¹Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye

²Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin, Türkiye

ÖZ

Mülteci çocukların psikososyal, akademik ve mesleki gelişiminde okullar önemli bir rol taşımaktadır. Özellikle okullarda ruh sağlığı hizmeti sunan PDR uzmanlarının bu süreçteki etkilerinin kritik olduğu bilinmektedir. Mülteci çocuklarla çalışma deneyimi olan PDR uzmanlarının sorunlara yaklaşım tarzları, zorlandıkları alanlar, destek ihtiyaçları ve önerilerinin belirlenmesi bu yönde sunulacak hizmetlerin niteliğini arttırabilmektedir. Bu çalışmada mülteci çocuklarla çalışma yürütmüş olan PDR uzmanlarının deneyimleri incelenmiştir. Fenomenolojik desenle tasarlanan araştırmada 38 PDR uzmanından veri toplanmıştır. Veriler, tematik analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Analizler sonucunda PDR uzmanlarının mülteci çocuklara ilişkin algıları, mülteci çocuklara yaklaşım tarzları, mülteci çocukların talepleri, mülteci çocuklara yönelik yürütülen çalışmalar, mülteci çocuklarla çalışabilme yetkinliği ve mülteci çocuklara yönelik etkili müdahale önerileri olmak üzere altı tema ve bu temalara bağlı 27 alt tema belirlenmiştir. PDR uzmanlarının mülteci çocuklara ilişkin gerçekçi bir algıya sahip oldukları, mülteci çocukların talepleri doğrultusunda kendilerine yönelik çeşitli faaliyetleri genel olarak profesyonel bir tutumla yürüttükleri, bu süreçte zorlandıkları bazı durumların olduğu ve bu durumlar karşısında çeşitli başa çıkma yöntemleri geliştirdikleri saptanmıştır. Mülteci çocuklarla çalışma, PDR uzmanlarının mesleki becerilerine katkı sunmakta, bununla birlikte PDR uzmanları, sundukları hizmetleri geliştirmek için dile dayanmayan yöntemler, travma eğitimi, mülteci hakları, psikoeğitim ve oyun gibi alanlarda eğitime ihtiyaç duymaktadır. PDR uzmanları, deneyimlerine dayanarak mülteci çocuklara yönelik etkili müdahaleler için çeşitli öneriler sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda okul PDR servislerinin, mülteci çocukların ruh sağlığını arttırmak için olumlu deneyimleri artırıcı faaliyetlerin öncüsü olabileceği değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Mülteci çocuklar, travma, psikolojik danışma, kültüre duyarlılık

ABSTRACT

Schools play an important role in the psychosocial, academic, and professional development of refugee children. Specifically, psychological counselors and guidance (PCG) experts who provide mental health services in schools have a critical role in this process. The way of approach to the problems, areas of difficulty, support needs, and suggestions of PCG experts who have experience working with refugee children can increase the quality of the services to be provided in this direction. In this study based on qualitative design, the experiences of PCG experts who have worked with refugee children were examined. The data were collected from 38 PCG experts. The data were analyzed with the thematic analysis technique. As a result of the analyses, 27 sub-themes related to six themes were determined: the perceptions of the PCG experts about refugee children, their approach to refugee children, the demands of refugee children, the activities carried out for refugee children, the competence to work with refugee children, and effective intervention proposals for refugee children. It has been determined that PCG experts have a realistic perception of refugee children, they carry out various activities towards refugee children in a professional manner in line with their demands, and they develop various coping methods against difficulties in this process. Although working with refugee children contributes to improving the professional skills of PCG experts, PCG experts need training to giving effective services to refugee children such as non-language-based methods, trauma education, refugee rights, psychoeducation and play therapy activities. Based on PCG experts' experiences, they offer various recommendations for effective interventions for refugee children. In line with the results obtained, it has been evaluated that school counseling services can be the pioneer of activities to increase positive experiences in order to increase the mental health of refugee children.

Keywords: Refugee children, trauma, psychological counseling, cultural sensitivity

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Faruk Bozdağ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Nevşehir, Türkiye

E-posta/E-mail: faruk.bozdag@nevsehir.edu.tr **Geliş tarihi/Received:** 29.08.2022 **Kabul tarihi/Accepted:** 08.10.2022

ORCID ID: 0000-0002-9862-2697

Giriş

Yaşamı boyunca çeşitli değişikliklere maruz kalan insanoglu, bu değişikliklere uyum sağlamaya çalışırken bazı sorunlar yaşayabilmektedir. Göç hareketleri sonrasında da uyum sağlama sürecinde hem göçmen topluluk hem de ev sahibi toplum açısından bazı sıkıntıların ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle mülteci çocukların eğitimi konusunda ciddi sorunların yaşandığı ve bu kapsamda etkin araştırmaların yürütülmesine ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır (Bozdağ 2018a, Serin ve Bozdağ 2020).

Yaşamdaki önemli değişim kaynaklarından biri olan göç olgusu farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte Türk Dil Kurumu'na [TDK] (2022) göre göç "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi"dir. Göç olgusuna ilişkin çeşitli kavram kargaşalarının olduğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle göçle bağlantılı olarak göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarına açıklık getirilmesi gerekmektedir. Erdoğan'a (2017) göre Kendi ülkesinde siyasi anlamda sorun yaşayıp başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalan ve koruma talebinde bulunan bireyler sığınmacı; ırk, din, aidiyet, mensup olduğu sosyal grup ve siyasi görüşlerinden dolayı uğradığı veya uğrayacağı zulüm nedeniyle kendi ülkesinden başka bir ülkeye göç edip koruma talebi kabul edilmiş kişiler ise mülteci olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla sığınmacı olarak kabul edilen bireylerin koruma talepleri henüz sonuçlanmamışken mültecilerin koruma talepleri kabul edilmiştir (Bozdağ 2020). Göçmen ise bir çatı kavram olarak kullanılmakta ve çeşitli sebeplerle göç eden tüm bireyleri kapsamaktadır (International Organization for Migration [IOM] 2019). Bir diğer ifadeyle mülteci, sığınmacı veya konuk olması fark etmeksizin göç eden herkes için göçmen kavramı kullanılmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli bireyler için her ne kadar geçici koruma statüsü adıyla bir statü oluşturulsa da gerek savaş ve politik huzursuzluk nedeniyle göç etmiş olmaları ve göç etmelerinin üzerinden uzun yıllar geçmiş olması, gerekse de alan yazınla tutarlılığın sağlanması dikkate alınarak bu çalışmada mülteci kavramı tercih edilmiştir.

Ortadoğu ülkelerinde 2010 yılında başlayan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan hareketler 2011 yılının başlarında bazı ülkelerde iç savaşa dönüşmüştür. İç savaşın etkilerinin en yoğun hissedildiği ülkelerden biri Suriye'dir (Akpınar 2017). Suriye'de yaşanan savaş sonrasında milyonlarca insan ülkelerini terk edip özellikle sınır komşularına doğru harekete geçmiştir. Suriye'den göç edenler özellikle Türkiye ve Lübnan'a yönelmiştir (Özdemir 2017). Mevcut durumda Türkiye'de bulunan Suriyeli nüfusun 3.655.489 olduğu ve bu nüfusun 48.128'inin geçici barınma merkezlerinde 3.607.361 kişinin ise geçici barınma merkezleri dışında Türkiye'nin değişik illerinde kaldıkları belirtilmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı [GİB] 2022). Türkiye'de yaşayan Suriyeli bireylerin yaklaşık 1.6 milyonu 18 yaşın altındayken eğitim çağındaki çocukların sayısının bir milyonun üzerinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte United Nations International Children's Emergency Fund'e [UNICEF] (2019) göre Suriyeli çocukların 680 bini okullara kayıtlıken bu çocukların yaklaşık 400 bini ise eğitimden mahrum kalmaktadır. Milli Eğitim

Bakanlığının (MEB 2022) sunduğu güncel verilere bakıldığında Türkiye'de eğitim çağındaki (5-17 yaş) 1.365.884 yabancı uyruklu çocuğun bulunduğu ve bu çocukların 935.731'inin eğitime dahil edildiği, 430.153'ünün ise eğitim dışında kaldığı görülmektedir. Bozdağ'a (2018a) göre mülteci çocukların eğitime dâhil olmalarının önünde dilsel engeller, çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, travmatik yaşantılar, ayrımcılık, ebeveynlerin yasal statüleri, okul alanlarının kısıtlı olması, okul ücreti ve güvenlik gibi sorunlar ön plana çıkmakta; okula devam eden mülteci çocuklar ise ayrımcılığa ve zorbalığa maruz kalmakta, aşına olmadıkları bir müfredatla eğitim görmekte ve dilsel sorunlar yaşamakta, ayrıca okullarda öğretmenler kendilerine eğitim verme konusunda yetersiz kalmakta, çoğu öğretmen ve yönetici kendilerini istememektedir. Bu tür engellerden dolayı mülteci çocuklar, davranış sorunları yaşayabilmekte ve düşük akademik başarı sergileyebilmektedir.

Bir milyonu aşkın mülteci çocuğun eğitim ortamında olması ve yaşadıkları sorunlar göz önünde bulundurulduğunda bu çocuklara yönelik araştırmaların yoğun bir şekilde sürdürülmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Mülteci çocukların topluma uyumu, toplumla bağ kurmaları, toplumla etkileşime girmeleri ve geleceklelerini inşa etmeleri açısından okul önemli bir yer tutmaktadır (Rousseau ve Guzder 2008, Ergün 2022). Okulun böylesine önemli bir işlevi varken mülteci çocukların okullarda yaşadıkları sorunlar, bu işlevin gerçekleştirilmesinde engel oluşturabilmektedir (Ergün 2019). Bu sorunların ortadan kaldırılmasında okuldaki idareciler, öğretmenler ve özellikle PDR uzmanlarına önemli sorumluluklar düşmektedir (Karaman ve Bulut 2018). Başta PDR uzmanları olmak üzere öğretmenler ve diğer okul personelinin, mülteci çocukların psikososyal sorunları ve ihtiyaçları hakkında farkındalık sahibi olması gerekmektedir (Bozdağ 2018b). Türkiye'de PDR uzmanlarıyla yürütülen bir araştırmada PDR uzmanlarının Suriyeli mültecilerle çalışırken iletişim sorunları yaşadıkları (hem öğrencilerle hem de velilerle yaşanan dil problemi), travma sonrası stres bozukluğu ile ilgili yetersiz bilgilerinin olduğu, mülteci çocukların yaşadığı psikolojik sorunlara yönelik müdahalelerin nasıl yapılması gerektiğini bilmedikleri ve danışmanlık konusunda beceri eksikliklerinin olduğu saptanmıştır (Akay ve ark. 2017). Ayrıca aynı çalışmada Suriyeli mülteci çocukların düşük akademik başarı, uyum sorunları, şiddete eğilim, dışlanma/kabullenilmeme, gruplaşma, disiplin sorunu, travma, okul devamsızlığı, içe kapanma ve maddi yetersizlik gibi sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Ergün'ün (2019) derleme çalışmasında PDR uzmanlarının mülteci çocuklarla yürütmesi gereken çalışmalar; sunulan hizmetlerin niteliğinin artırılması için tarama ve tespit çalışmaları, oryantasyon ve psikoeğitim çalışmaları, mülteci öğrencilerle yerli öğrenciler arasında empatinin geliştirilmesine yönelik grup çalışmaları ve uyum sorunlarını ortadan kaldırmak için güçlendirici müdahale programları şeklinde belirtilmiştir. PDR uzmanlarının özellikle mülteci çocuklar için hak savunuculuğu rolünü üstlenmeleri gerektiğinin altı çizilmiştir. Kağnıcı'nın (2017) yaptığı bir diğer derleme çalışmasında mülteci çocukların okula uyum sürecinde PDR uzmanlarına önemli rol ve sorumlulukların düştüğü belirtilmiştir. Bu rol ve sorumlulukların, mültecilerde kültürel

uyum süreci ve travma bilgisi, çok kültürlü psikolojik danışma ve hak savunuculuğu yeterlikleri başta olmak üzere birçok yeterliliği kapsadığı vurgulanmıştır. Günlü ve arkadaşlarının (2020) yürüttüğü çalışmada da benzer şekilde PDR uzmanlarının mültecilere yönelik sunduğu hizmetlerin öğrencilerin okula uyumunu kolaylaştırdığı ve psikolojik sağlıkları açısından etkili ve gerekli olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte PDR uzmanlarının özellikle yas psikolojik danışmanlığı ve travma sonrası stres bozukluğu gibi alanlarda uygulama becerilerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

PDR uzmanlarının mülteci çocuklarla çalışma deneyimlerine ilişkin sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı derleme şeklindeyken (Kağnıcı 2017, Karataş 2019, Ergün 2019, 2022,) diğer bir kısmı ise nitel araştırma deseniyle (Akay ve ark. 2017, Türk ve ark. 2018, Günlü ve ark. 2020, Işık ve Kaynak 2020, Topaloğlu ve Çam Aktaş 2022) yürütülmüştür. Türkiye'nin mevcut konumda dünyada en çok mülteci barındıran ülkelerden biri olduğu (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR] 2022) ve okula devam eden mülteci çocukların yaşadıkları sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, bu sorunların çözümünde kritik bir rolü olan PDR uzmanlarına yönelik çalışmaların yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. PDR uzmanlarının mülteci çocuklarla çalışma deneyimleri, yaşadıkları güçlükler ve ihtiyaçlarına dair çalışmaların farklı bakış açılarıyla artırılarak yürütülmesi gerekmektedir. Bu çerçevede mevcut araştırmada PDR uzmanlarının mülteci çocuklarla çalışma deneyimleri; sorunlara yaklaşım tarzları, zorlandıkları alanlar, destek ihtiyaçları ve önerileri bağlamında incelenmektedir. Elde edilen bulgularla PDR uzmanları tarafından mülteci çocuklara sunulan psikososyal ve eğitsel çalışmaların daha etkili bir şekilde yürütülmesi hedeflenmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

PDR uzmanlarının mülteci çocuklarla çalışma deneyimlerinin incelendiği bu araştırma, nitel araştırma yönteminin desenlerinden fenomenolojik desende tasarlanmıştır. Nitel araştırma yönteminde, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılmakta, algılar ve olaylar doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmaya çalışılmaktadır (Creswell 1998, Yıldırım ve Şimşek 2013). Fenomenolojik desenin amacı, insan deneyimlerini anlamaktır (van Manen 2007). Fenomenolojik desen, insanların belli bir kavram ya da fenomenle ilgili anlayışlarını, duygularını, algılarını ve bakış açılarını belirtmelerine olanak sağlamak ve bunları nasıl deneyimlediklerini ortaya koymak için kullanılmaktadır. (Rose ve ark. 1995). Mevcut araştırma da bu görüşten hareketle PDR uzmanlarının mülteci çocuklarla çalışma deneyimlerini, öznel algıları doğrultusunda ele almaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminde araştırmanın amacı doğrultusunda çeşitli kriterler oluşturularak

bu kriterleri karşılayan katılımcılar araştırmaya dâhil edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2013).

Çalışmaya dahil olabilmek için devlete bağlı bir eğitim kurumunda PDR uzmanı olarak çalışıyor olma; alanda en az iki yıl deneyim sahibi olma; çalışılan eğitim kurumunda mülteci çocukların bulunuyor olması ve bu çocuklarla çalışma yürütüyor olma ölçütleri dikkate alınmıştır. Bu ölçütler doğrultusunda Türkiye'nin farklı illerinden PDR uzmanları, araştırmadan haberdar edilmiş ve gönüllülük kapsamında araştırmaya katılmayı kabul eden 46 PDR uzmanından veri toplanmıştır. Veri toplama sürecinde 2 PDR uzmanı çalıştığı eğitim kurumunda mülteci çocuk bulunmadığı, 6 PDR uzmanı ise mülteci çocuklarla herhangi bir çalışma yapmadığı gerekçesiyle çalışma grubundan çıkarılmıştır. Dolayısıyla geriye kalan 38 PDR uzmanından elde edilen verilerle analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubuna dair bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Katılımcıların 20'si (%53) kadın, 18'i (%47) erkeklerden oluşmakta olup büyük bölümü lisans mezunudur (% 87). Mezuniyet alanlarına bakıldığında katılımcıların çoğunun PDR mezunu olduğu (% 84), bununla birlikte psikoloji, eğitim programları ve öğretim, felsefe ve sosyoloji mezunlarının da çalışma grubunda yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların meslekte geçirdikleri süre 2 ile 17 yıl arasında değişmekte olup neredeyse tamamı (% 95) devlet okullarında çalışmaktadır. Katılımcılar çalışmaya başta Mardin ve İstanbul olmak üzere Batman, Diyarbakır, Sakarya, Hatay, Adıyaman, İzmir, Kayseri ve Şanlıurfa gibi farklı illerden dahil olmuştur.

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Bu çalışmanın yürütülebilmesi için öncelikle İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığından Etik Kurul Onayı alınmıştır (Tarih ve Sayı: 13/10/2020-135144). Araştırmada veri toplamak amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" ve "Yapılandırılmış Görüşme Formu" hazırlanmıştır. Katılımcılardan gönüllü onam alınmıştır. Kişisel Bilgi Formu aracılığıyla katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, mezuniyet alanı, meslekte çalışma süresi, çalıştıkları okul türü ve düzeyi ile çalıştıkları şehre ilişkin bilgiler toplanmıştır. Yapılandırılmış Görüşme Formunda ise mülteci çocuklara yönelik genel yaklaşım, mülteci çocukların yardım talebi, mülteci çocuklara yönelik çalışmalar, mülteci çocuklarla ilgili yaşanan sorunlar, bu sorunlarla başa çıkma tarzları, yeterlilikler ve eksikliklerle ilgili sorulara yer verilmiştir. Örnek sorulardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

- Mülteci çocuklara yönelik yaklaşımınızı genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?
- Okulda mülteci çocuklara yönelik çalışmalarınız var mı? Varsa ne tür çalışmalar?
- Mülteci çocukların PDR servisinden yardım talebi var mı? Varsa ne tür konularda?
- Mülteci çocuklarla çalışmanın mesleki becerilerinize katkısı oldu mu? Olduysa ne tür katkılar?

Tablo 1. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler

Kod	Yaş	Cinsiyet	Eğitim düzeyi	Mezuniyet alanı	Kıdem	Çalıştığı okul türü	Çalıştığı okul düzeyi	Okulun bulunduğu il
K1	26	Kadın	Lisans	PDR	4 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Adıyaman
K2	30	Kadın	Lisans	PDR	6 yıl	Devlet okulu	Lise	Mardin
K3	30	Kadın	Lisans	PDR	7 yıl	Devlet okulu	Lise	Batman
K4	25	Erkek	Lisans	PDR	3 yıl	Devlet okulu	Lise	Batman
K5	30	Kadın	Lisans	PDR	7 yıl	Devlet okulu	Lise	Batman
K6	33	Erkek	Lisans	PDR	9 yıl	Devlet okulu	Lise	Batman
K7	42	Erkek	Lisans	Psikoloji	17 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Diyarbakır
K8	32	Erkek	Y. Lisans	PDR	9 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Diyarbakır
K9	28	Kadın	Lisans	PDR	6 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	İstanbul
K10	28	Kadın	Lisans	PDR	6 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Hatay
K11	47	Kadın	Lisans	EPÖ	20 yıl	Devlet okulu	Lise	Hatay
K12	32	Erkek	Y. Lisans	PDR	8 yıl	Devlet okulu	Lise	İstanbul
K13	32	Kadın	Lisans	Psikoloji	3 yıl	Devlet okulu	İlkokul	İstanbul
K14	24	Kadın	Lisans	PDR	2 yıl	Devlet okulu	İlkokul	İstanbul
K15	26	Erkek	Lisans	PDR	2 yıl	GEM	Lise	İstanbul
K16	24	Kadın	Lisans	PDR	3 yıl	Devlet okulu	İlkokul	İstanbul
K17	26	Kadın	Lisans	PDR	5 yıl	Devlet okulu	İlkokul	İstanbul
K18	35	Erkek	Y. Lisans	PDR	14 yıl	Devlet okulu	Lise	İzmir
K19	30	Erkek	Lisans	PDR	7 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Kayseri
K20	32	Erkek	Lisans	PDR	6 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Mardin
K21	24	Kadın	Lisans	PDR	2 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	İstanbul
K22	24	Kadın	Lisans	PDR	2 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Mardin
K23	30	Kadın	Lisans	Felsefe	7 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Mardin
K24	28	Erkek	Lisans	PDR	6 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Mardin
K25	26	Erkek	Lisans	PDR	3 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Mardin
K26	32	Erkek	Lisans	PDR	6 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Mardin
K27	38	Erkek	Lisans	PDR	16 yıl	Devlet okulu	Lise	Mardin
K28	25	Erkek	Lisans	PDR	2 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Mardin
K29	32	Kadın	Y. Lisans	Sosyoloji	7 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Mardin
K30	34	Erkek	Y. Lisans	Sosyoloji	7 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Mardin
K31	27	Erkek	Lisans	PDR	4 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Mardin
K32	25	Erkek	Lisans	PDR	2 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Mardin
K33	32	Erkek	Lisans	PDR	9 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Mardin
K34	28	Kadın	Lisans	PDR	6 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Mardin
K35	24	Kadın	Lisans	PDR	2 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Sakarya
K36	41	Kadın	Lisans	PDR	15 yıl	Devlet okulu	Ortaokul	Sakarya
K37	24	Kadın	Lisans	PDR	2 yıl	GEM	Lise	İstanbul
K38	24	Kadın	Lisans	PDR	3 yıl	Devlet okulu	İlkokul	Şanlıurfa

PDR: Psikolojik danışma ve rehberlik, EPO: Eğitim programları ve öğretim, GEM: Geçici eğitim merkezi.

Katılımcılarla görüşmeler, çalışmayı yürüten araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler, PDR alanında doktora düzeyinde eğitimi olan, daha önce nitel araştırmalar yürütmüş, bu kapsamda görüşme yapabilme yetkinliği olan kişilerdir. Gerek lisans gerekse lisansüstü süreçte araştırma yöntemleri ve veri toplama tekniklerine dair eğitimler almış, spesifik olarak bireyi tanıma teknikleri ve psikolojik değerlendirme kapsamında görüşme yöntemlerine dair beceri kazanmışlardır. Çalışmanın araştırmacıları tarafından yapılan görüşmeler, her bir katılımcı için ortalama 20 dakika sürmüştür.

İstatistiksel Analiz

Veriler, tematik analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Tematik analiz tekniğinde verilerdeki temaların belirlenmesi, analiz edilmesi ve raporlanması amaçlanmaktadır. Veri seti en küçük boyutlarda düzenlenerek, derinlemesine betimlenmektedir (Boyatzis 1998). Tematik analiz tekniği tümevarımsal ve kuramsal (tumdengelimsel) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mevcut çalışmada tümevarımsal tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Tümevarımsal tematik analiz, tamamıyla veriye dayalıdır. Veriyi önceden belirlenmiş bir kodlama çerçevesine veya araştırmacının kuramsal bilgisine uydurmaya çalışmaksızın yapılan bir veri kodlama sürecidir (Braun ve Clarke 2019). Braun ve Clarke (2019) tematik analizi altı aşamalı bir süreçle açıklamaktadır. Bu süreç; araştırmacının veriye aşına olması, ilk kodların oluşturulması, temaların aranması, temaların gözden geçirilmesi, temaların tanımlanması ve adlandırılması ve raporun hazırlanması şeklindedir. Belirtilen süreç izlenerek araştırma verileri altı adımda analiz edilmiş ve raporlanmıştır.

Veri analizi sürecinde, araştırmacılar tarafından veri seti farklı zamanlarda gözden geçirilerek okunmuş, veriye aşinalık sağlanmıştır. Ardından ilk kodlar oluşturularak temalar aranmış, alt tema ve temalar belirlenmiştir. Alt tema ve temalar gözden geçirilmiş, tanımlanmış ve adlandırılmıştır. Tema ve alt temaların belirlenmesi sürecinde literatürdeki benzer araştırmalarda (Akay ve ark. 2017, Türk ve ark. 2018, Günlü ve ark. 2020, Işık ve Kaynak 2020, Topaloğlu ve Çam Aktaş 2022) kullanılan tema ve alt temalar dikkate alınmıştır. Tutarlılık için kodlar ve temalar gözden geçirilirken, tanımlanırken ve adlandırılırken farklı uzmanlardan değerlendirmeler alınmış ve fikir birliği sağlanmıştır. Katılımcı özellikleri ve bulgularda katılımcılara dair doğrudan alıntılar sunularak aktarılabilirlik; katılımcıların soruları rahat ve içten bir şekilde cevaplamaları sağlanarak inandırıcılık; katılımcıların yanıtlarının kayıt altına alınması ve dosyalanmasıyla teyit edilebilirlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Yapılan tematik analiz sonucunda PDR uzmanlarının mülteci çocuklarla çalışma deneyimlerine dair altı tema ve 27 alt tema belirlenmiştir. Bunlar aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

Mülteci çocuklara ilişkin algı: PDR uzmanlarının mülteci çocuklara ilişkin algılarına bakıldığında bunların “avantaj” “dezavantaj” ve “farklılık” olmak üzere üç alt temada kümelendiği görülmektedir. Mülteci çocukların genel durumlarını değerlendiren PDR uzmanları, bu durumu bir yandan avantaj olarak görürken diğer yandan dezavantaj olarak ele almaktadır. Bunun yanı sıra mülteci çocukların genel durumlarına ilişkin farklılıkların da vurgulandığı görülmektedir.

TEMALAR	• ALT TEMALAR
1. Mülteci çocuklara ilişkin algı	• 1.1. Avantaj • 1.2. Dezavantaj • 1.3. Farklılık
2. Mülteci çocuklara yaklaşım tarzı	• 2.1. Profesyonel yaklaşım • 2.2. Profesyonel olmayan yaklaşım
3. Mülteci çocukların talepleri	• 3.1. Psikososyal destek • 3.2. Akademik destek • 3.3. Ekonomik destek 3.4. Dilsel destek 3.5. Talep yok
4. Mülteci çocuklara yönelik yürütülen çalışmalar	• 4.1. Kişisel-sosyal • 4.2. Eğitsel • 4.3. Mesleki • 4.4. Aile çalışmaları 4.5. Grup çalışmaları 4.6. Bireysel Çalışmalar 4.7. Proje çalışmaları
5. Mülteci çocuklarla çalışabilme yetkinliği	• 5.1. Zor yönler • 5.2. Kolay yönler • 5.3. Zor yönlerle başa çıkma • 5.4. Değerlendirme teknikleri 5.5. Mesleki beceriye katkı 5.6. Yetersiz hissedilen alanlar 5.7. Eğitim ihtiyacı
6. Mülteci çocuklara yönelik etkili müdahale önerileri	• 6.1. Kişisel-sosyal • 6.2. Eğitsel • 6.3. Mesleki

Şekil 1. Araştırmada belirlenen tema ve alt temalar

Mülteci çocukların genel durumlarına ilişkin avantajları ön plana çıkaran PDR uzmanlarından biri bu durumu “*Olumlu olarak ise gerçek anlamda sevgi dolular. Bu onları rahatsız eden başka bir sorunları olmadığı sürece topluluk içinde rahat ve samimi olmalarını sağlıyor. Etkinliklere katılmak için hevesli oluyorlar (K21, 24 yaşında, kadın).*” şeklinde ifade ederken bir diğeri “*Algılama düzeyleri iyi. Aile desteği alanlar ve maddi sorun yaşamayanlar, öğrenmeye daha açıktırlar (K27, 38 yaşında, erkek).*” şeklinde ifade etmektedir.

Dezavantaj alt temasıyla ilgili olarak katılımcıların örnek ifadelerine bakılacak olursa “*Sorun alanları onlarla ilgili değil, ancak uyum, dil ve ekonomik temelli problemlerinin yanı sıra genel bir belirsizlik hali de dikkat çekmektedir (K30, 34 yaşında, erkek).*” ve “*Sınıfa göre yaşı büyük öğrencilerin kaydının olması çok büyük problem oluşturmaktadır. Örneğin 6 yaşındaki bir çocukla 9 yaşındaki mülteci çocuk aynı sınıfta olunca belli başlı problemler çıkabiliyor. Daha çok şiddet problemleri baş göstermekte (K38, 24 yaşında, kadın).*” gibi ifadeler öne çıkmaktadır. Katılımcıların bu ifadelerinden de

anlaşılacağı üzere yaşanan dezavantaj durumlarının bireysel faktörlerden ziyade sistemsel etmenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

Mülteci çocukların farklılıklarıyla ilgili olarak katılımcılardan birinin şu ifadeleri dikkat çekmektedir: “*Ailelerde çok eşlilik mevcut, evlenince kadın kocasının soy ismini almayıp babasının soy ismini kullanmaya devam ediyor. Erken evlilik, kızlar 13-14 yaşlarında evlendiriliyor. Yemekleri daha baharatlı ve baharatlı yiyecekleri çok seviyorlar. Kadına genelde değer verilmiyor, ikinci planda bırakılıyor, aynı şekilde kız çocuklarına da. Erkek kadın eşitsizliği mevcut. Toplum olarak yeniliklere açık değiller daha kapalı bir toplum. Arapça konuşurken çok yüksek sesle konuşuyorlar. Resme karşı çok yetenekliler. Hata yapmaktan korkuyorlar. Sınavlarda tükenmez kalem kullanıyorlardı. Suriye’de ve sınavlardan 100 değil de 90’lı puanlar alsalar bile çok üzülüyorlar ve ağlıyorlar (K16, 24 yaşında, kadın).*” Başka bir katılımcı farklılıkları “*Jest ve mimikleri kullanma tarzları ilk dikkat çeken. Kız erkek ayrımları kültürel olarak*

Tablo 2. Mülteci çocuklara ilişkin algı

Tema	Alt tema	Kod	
Mülteci çocuklara ilişkin algı	Avantaj	Akademik başarı Çaba gösterme Dil öğrenme isteği Duyarlılık ve sempati Etkinliklere katılma isteği Farklılıklara saygıyı gündeme getirmeleri İletişim İngilizcilerinin iyi olması Kendi içlerindeki dayanışma Müteşekkircilik olma Olgunluk	Özgüven Psikolojik sağlamlık Samimiyet Saygı Sorumluluk bilinci Sportif-sanatsal faaliyetlerdeki başarı Sosyallik Uyumluluk Veli katılımı Yardımsızlık
	Dezavantaj	Aidiyetin gelişmemesi Ailenin ilgisizliği Akran ve öğretmenlerle sorunlar Davranış sorunları Dilsel engeller Disiplin sorunları Ekonomik sorunlar Erken ergenlik Gruplaşma Saldırganlık/şiddet/öfke İçer kapanıklık-sessizlik	İletişim sorunları Okula geç gelme/ilgisizlik Öğrenme isteksizliği Seviyelerine uygun sınıflarda olmamaları Sosyal derslerde başarısızlık Kısıtlı olarak kendi dillerinde konuşma Kurallara uymama Kültürel farklılıklar Uyum sorunları Zorbalık yapma
	Farklılık	Belirsizlik içinde olma Cilt bakım kültürü Cinsiyet eşitsizliği Çok eşlilik Olgunluk Dilsel farklılık Dinsel yetkinlik Eğitim sistemindeki farklılık Erken yaşta evlilik Ekonomik düzeyin düşük olması Gece geç uyuma Giyim farklılıkları Hata yapmaktan korkma Jest ve mimik kullanımı İçer kapanıklık İş sıkıntısı Kalabalık aile	Kültürel farklılık Kültür çatışması Misafirlik algısı Otoriter ebeveyn tutumu Resim yapma yeteneği Sınavlarda tükenmez kalem kullanma Şiddete eğilim Talepkar olma Zorlu yaşam olayları/travma Tutucu/itaatkar olma Uyum sorunları Yabancı dil bilgisi Yeme-içme alışkanlığı Yüksek dayanışma Yüksek kaygı Yüksek sesle konuşma Zayıf iletişim becerisi

tahmin edilebilir, ama sanıldığından daha fazla olan bir durum. Dini olarak benim kültürümden farklı olarak fazla korkutma temelliler. Onun dışında çok büyük zorlayıcı ayrımlar görmedim (K21, 24 yaşında, kadın)." ifadeleriyle örneklendirirken bir diğeri "Üç kardeş öğrencimiz var, bizim öğrencilere göre çok daha olgunlar ve akademik olarak daha iyiler (K5, 30 yaşında, kadın)." ifadeleriyle açıklamaktadır.

Mülteci çocuklara yaklaşım tarzı: Araştırmanın ikinci temasında PDR uzmanlarının mülteci çocuklara yaklaşım tarzları açıklanmıştır. Bunlar Tablo 3'te sunulmuştur.

PDR uzmanlarının mülteci çocuklara yönelik genel olarak profesyonel bir yaklaşım tarzı benimsedikleri analiz sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bu durum katılımcıların "Diğer öğrencilere yaklaştığım gibi eşit ve adil olmaya gayret ediyorum (K1, 26 yaşında, kadın)." "Kendilerini ifade etmeleri konusunda destek verici davranırım (K4, 25 yaşında, erkek)." "Onlara mülteci olarak değil, çocuk veya ergen olarak bakıyorum (K12, 32 yaşında, erkek)." "Mülteci çocuklara da okulumuzdaki diğer öğrencilere nasıl davranıyorsam o şekilde davranırım. Sorunları ile yakından ilgilenmeye çalışırım (K22, 24 yaşında, kadın)." "Zorunlu göç yaşamış biri olarak daha empatik davrandığımı düşünüyorum. Dünyadaki her çocuğun değerli ve kıymetli olduğunu düşünüyorum, bu bakış açısıyla her çocuğun coğrafyaya göre ekonomik duruma göre etnik ve dini kökene göre haklarının değişmediğine inanırım (K26, 32 yaşında, erkek)." "Her çocuk özelse, dini, dili, ırkı, uyruğu, rengi her ne şekilde değer görülme hak ederler. Eğitim hakkı hiçbir çocuğun elinden alınamaz (K34, 28 yaşında, kadın)." gibi örnek ifadelerine yansımaktadır. Bununla birlikte iyi niyetli bir yaklaşım tarzı olarak değerlendirilebilse de profesyonel olmayan bazı yaklaşım tarzlarının PDR uzmanlarınca benimsenebildiği şu örnek ifadelerle anlaşılmaktadır:

"Mülteci öğrencilere genel olarak daha anlayışlı ve merhamet odaklı yaklaşıyorum. Empatiden ziyade sempati duyduğumu fark ediyorum birçok zaman (K9, 28 yaşında, kadın). Temkinliyim. Dil konusunda zorluk çekiyorum (K13, 32 yaşında, kadın). Mülteci çocuklara daha şefkatli ve iyimser yaklaşımlar içinde oluyoruz (K38, 24 yaşında, kadın)." Bu yaklaşım tarzları temel olarak mülteci çocuklara zarar vermese de potansiyellerini açığa çıkarabilmeleri noktasında engelleyici olabilmektedir. Ayrıca PDR uzmanlarının bu yaklaşım tarzlarını yoğun bir şekilde benimsemeleri, ruh sağlığı hizmetini

sunarken hak temelli bir yaklaşımdan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir.

Mülteci çocukların talepleri: Araştırmada saptanan üçüncü tema, mülteci çocukların PDR servisinden taleplerini içermektedir. Bu talepler Tablo 4'te sunulmuştur.

PDR uzmanlarından bazıları, mülteci çocukların PDR servisinden herhangi bir talepleri olmadığını bildirmektedir. Bununla birlikte talebi olan mülteci çocukların bu taleplerinin psikososyal, akademik, ekonomik ve dilsel destek şeklinde sınıflandırılabilirliği görülmektedir. Bu taleplere dair katılımcıların örnek ifadeleri; "Akademik olarak sorun yaşamadılar. Ekonomik olarak sıkıntı yaşadıkları fark edildi, bu yönde çalışmalar yürütüldü (K5, 30 yaşında kadın)." "Onlar da diğer öğrenciler gibi en çok akran ilişkileri konusunda yardım talep ediyorlar. Özellikle Suriyeli öğrencilerin yoğun olduğu sınıflarda gruplaşmalar olduğunda müdahale etmek ve homojen dağılmalarını sağlamak gerekebiliyor. Bazen Türk öğrenciler tarafından farklı bir kültüre ya da tutuma sahip oldukları için dışlanıyorlar. ... Dil farklılığından dolayı gerçek akademik beceri ve bilgilerini sınav kâğıdına aktarmakta sorun yaşadıkları için İngilizce bilen öğrencilerin sınavlarını ben çeviriyorum. ... Bazen öğretmenler de Suriyeli öğrencilere karşı milliyetçi söylemler kullanıyor... (K9, 28 yaşında, kadın)." "Özellikle arkadaş ilişkilerinde ve aile içi iletişim konusunda rehberlik servisine başvuruda bulunuyorlar (K15, 26 yaşında, erkek)." "Genelde uyum sorunu yaşıyorlar. Sadece çevre ve dil olarak değil, hedefleri ve gelecekleri konusunda da. Bilmedikleri bir yerde geleceğe uyum sağlamak da bir sorun oluyor onlar için (K21, 24 yaşında, kadın)." "Daha çok lakap takma konularında problem yaşıyoruz. Suriyeli oldukları için etiketlenme durumları olabiliyor (K38, 24 yaşında, kadın)." şeklinde sunulabilir.

Mülteci çocuklara yönelik yürütülen çalışmalar: PDR uzmanlarının mülteci çocuklara yönelik yürüttükleri çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların kişisel-sosyal, eğitsel ve mesleki alanlarda farklılaştığı, bu alanlarda bireysel ve grup çalışmalarının da yürütüldüğü görülmektedir. Ayrıca mülteci çocuklar hakkında aileleriyle çalışmalar yapılmakta ve çeşitli projeler de yürütülmektedir.

PDR uzmanları, mülteci çocuklara yönelik ne tür çalışmalar yaptıklarını şu ifadelerle aktarmaktadır: "Grup çalışması, sınavda çevirilere yardımcı olmak, velilerine yönelik toplantılar, ihtiyaçları

Tablo 3. Mülteci çocuklara yaklaşım tarzı

Tema	Alt tema	Kod
Mülteci çocuklara yaklaşım tarzı	Profesyonel yaklaşım	Açık Anlayışlı Destekleyici Düşünceli Empatik Eşit ve adil Hassas Hoşgörülü İnsancıl İyimser
	Profesyonel olmayan yaklaşım	Merhametli Sempatik Temkinli
		Kabullenici Kapsayıcı Nesnel Olumlu Önyargısız Sabırlı Samimi Sorun çözücü Yardımcı

ve sorunları hakkında bilgi almak adına tüm yabancı uyruklu öğrencilerle toplantı yapmak, sınıf ortamında empati, farklılıklara saygı ve çatışma çözme konularında etkinlik yapıyorum, ayrıca bireysel görüşmelerde travma odaklı çalıştığım öğrenciler oldu, son sınıf öğrencilerine de kariyer danışmanlığı en sık yapılan çalışmalar arasında (K9, 28 yaşında, kadın).” “Genel anlamda problem çözme

stratejileri ve sosyal adaptasyon konularında desteğe ihtiyaçları var, bunu sene başında hazırladığımız çerçeve programda hazırlayıp sene içerisinde uygulamaya çalışıyoruz (K15, 26 yaşında, erkek).” “Arapça bildiğim için (günlük konuşma dili) onlarla tanışıp bir problem yaşadıklarında benim yanıma gelebileceklerini söylüyorum. Bu onlara iyi hissettiriyor. Şuan bulunduğum okul PICTES projesi kapsamında

Tablo 4. Mülteci çocukların talepleri

Tema	Alt tema	Kod
Mülteci çocukların talepleri	Psikososyal destek	Aile içi iletişim Aile içi sorun Akran zorbalığı Arkadaşlık ilişkileri Damgalanma Dışlanma
	Akademik destek	Akademik başarı Ders çalışma programı Okula uyum
	Ekonomik destek	Ekonomik ihtiyaç Ekonomik sorun
	Dilsel destek	Dilsel sorunlar İletişim sorunları
	Talep yok	Talep yok

Tablo 5. Mülteci çocuklara yönelik yürütülen çalışmalar

Tema	Alt tema	Kod
Mülteci çocuklara yönelik yürütülen çalışmalar	Kişisel-sosyal	Akran desteği Akran zorbalığı Akran ilişkileri Bağımlılıkla mücadele Çatışma çözme Davranış sorunları Empati Farklılıklara saygı
	Eğitsel	Akademik destek Eğitsel başarı Sınav kaygısı Verimli çalışma yöntemleri
	Mesleki	Kariyer danışmanlığı Kariyer planlama
	Aile çalışmaları	Aile ziyareti Aile seminerleri Veli görüşmeleri Veli toplantıları
	Grup çalışmaları	Grup çalışması Grup rehberliği Grupla psikolojik danışma İhtiyaç analizi Oryantasyon Psikoeğitim Seminerler Sınıf içi etkinlikler Sosyal etkinlikler
	Bireysel çalışmalar	Bireysel görüşme Bireysel psikolojik danışma
	Proje çalışmaları	PICTES Projeler

bir okul olduğu için burada mülteci çocuklar için programlar var (K18, 35 yaşında, erkek).” “Gerek sınıf ortamında gerekse de rehberlik servisinde periyodik görüşmeler yapmaktayım. Aileleriyle tanışma ve onları ev ortamında gözlemlene adına ev ziyaretleri de yapmaktayız (K27, 38 yaşında, erkek).” “Sınıf öğretmenleriyle sürekli iletişim halindeyiz. Yaşanan bazı şiddet olaylarından sonra da velileri toplayarak bir tercüman eşliğinde bilgilendirme toplantısı yaptık. Onlara okul kurallarını ve buradaki sistemin işleyişini anlattık. Onların bizden beklentilerini dinledik. Oldukça yararlı oldu (K38, 24 yaşında, kadın).”

Mülteci çocuklarla çalışabilme yetkinliği: Bu tema; mülteci çocuklarla çalışmanın zor ve kolay yönlerini, zor yönlerle baş etme yöntemlerini, değerlendirme tekniklerinde dikkate alınan noktaları, mülteci çocuklarla çalışmanın mesleki beceriye katkısı, PDR uzmanlarının yetersiz hissettikleri alanları ve bu alandaki eğitim ihtiyaçlarını içermektedir.

PDR uzmanları, mülteci çocuklarla çalışmanın zor yönlerini ve bunlarla başa çıkma yöntemlerini; “Dil konusunda zorlanıyoruz. Çözüm, okulumuzda Suriyeli bir öğretmen var (K1, 26 yaşında, kadın).” “Dil problemi oluyor, bunu da o dili bilen arkadaşlarla çözmeye çalışıyoruz (K2, 30 yaşında, kadın).” “Okulumuzdaki mülteci çocuklarla şimdiye dek problem yaşamadık. İlk günler kendilerini biraz gruptan farklı görüyorlardı, sınıf içi çalışmalarda sorumluluklar verilince kısa sürede sınıfını ve okulunu sahiplenme başladı (K5, 30 yaşında, kadın).” “Dil problemi, tercüme eden başka öğrenciler aracılığı ile ya da İngilizce biliyorsa ortak dilde konuşarak aşmaya çalışıyoruz. Kendi aralarında gruplaştıklarında grubu dağıtma politikası izliyoruz. Öğrenci herhangi bir alanda gelişimsel gerilik yaşıyorsa ya da üstün bir performansla sahipse RAM’a yönlendirilmesi gerekiyor, ancak RAM, dil desteği sağlamadığı için bu öğrenciler mahrum kalıyor (K9, 28 yaşında, kadın).” “Planlanmış bir geçiş ve dil eğitimi olmadığı için çocuklar da okul da çok zorlanıyor. Çocuk sınıfa konuyor ve orada ne öğrendiyse o. Başa çıkamıyoruz. Bu konuda devlet planlaması ve desteği şart. Çocuklar okul dışında dil kursuna, hatta hazırlık sınıfına gitmeli ve kendi yaşlarıyla okumalı (K13, 32 yaşında, kadın).” “İletişim konusunda dili iyi bilmemenin verdiği sıkıntılar yaşıyor. Suriyeli eğitici öğretmenimiz bu konuda faydalı oluyor. Sınıfında çoğunun yaşları kendilerinden daha küçük olduğu için bazen zorba davranışlarda bulunabiliyorlar (K32, 25 yaşında, erkek).” “Dil problemi. Güvenilir öğrenci ve öğretmenler tercüman olarak kullanılıyor. Öğrencilerde şiddet problemi. Olabildiğince velileri işe katarak işbirliği yapmaya çalışıyoruz (K37, 24 yaşında, kadın).” gibi ifadelerle dile getirmektedir.

Öte yandan “Aileleri daha disiplinli daha doğrusu otoriter ve aileyle iletişime geçtiğinizde çocuğun davranışlarında olumlu değişiklikler oluyor. Türkiye’deki öğretmenlerin yaklaşımını daha arkadaşça, esnek ve iletişime açık buluyorlar (K9, 28 yaşında, kadın).” “Dediğinizi anlamadıklarında çok masum bir gülümseme oluyor yüzlerinde. Sevecen ve cana yakın buluyorum (K12, 32 yaşında, erkek).” “İşbirliğine yakınlar ve onlara yardım ettiğimizi görünce kendilerini değerli hissettikleri için daha çok yardımcı oluyorlar (K15, 26 yaşında, erkek).” “İlgiye çok ihtiyaçları olduğu için onlara yaptığımız en ufak bir çalışma onlar için daha büyük sonuçlar oluşturuyor. En basit örneği karşılaştığımızda gülümseyip nasılsın dediğinde bu o öğrenci için

çok mutluluk verici bir olay oluyor gün boyu mutlu oluyor. Koşulsuz seviyorlar ve saygılılar (K16, 24 yaşında, kadın).” “Net sorunları ya da merakları olması. Yani eğer sizinle paylaşmak istedikleri bir durum varsa bunu direkt anlatıyorlar. Sanırım bu farklı bir dilde konuşmak zorunda olmalarından kaynaklı. Az kelime biliyorlar ve en kısa yoldan anlatmaya çalışıyorlar. Acaba altında başka bir durum var mı diye çok düşündürmüyor anlattıkları açıkçası (K21, 24 yaşında, kadın).” Sosyal iletişimleri çok iyi. Empati kavramını çok iyi biliyorlar. Aileleri çok misafirperverdirler (K27, 38 yaşında, erkek).” “Bilgiye değer verme, yaşamı çok erken yaşta tecrübe etme sonucu kendi ayakları üstünde durmaya verdikleri önem, en önemli ilham kaynağımız (K34, 28 yaşında, kadın).” ifadeleri de mülteci çocuklarla çalışmanın kolay yönlerini yansıtmaktadır.

PDR uzmanları, mülteci çocuklara yönelik değerlendirme tekniklerini kullanırken bazı noktalara dikkat ettiklerini belirtmektedir. Bunlara dair katılımcıların örnek ifadeleri şöyledir: “Görüşmelerde daha hassas davranırım, testlerde de anlamadıkları yerde açıklamalarda bulunurum (K2, 30 yaşında, kadın).” “Farklı bir coğrafyadan geldiklerini göz önünde bulundururum. Kültüre duyarlılık da denilebilir (K8, 32 yaşında, erkek).” “Eğer Türkçe bilmiyorsa kendini ifade edebilecek tercüme fırsatını sunmaya dikkat ediyorum. Bahsettiği problemlere yönelik müdahalelerde bulunmaya dikkat ediyorum. Türkler ya da yabancılar gibi genelleyci bir üslupla konuşmamaya özen gösteriyorum (K9, 28 yaşında, kadın).” “Dil konusunda zorlandığımız için vücut dili, mimikler, ses tonu gibi şeylere daha da dikkat ediyorum. Resimden faydalaniyorum (K13, 32 yaşında, kadın).” “Kültüre göre farklılıkları göz önünde bulundurmam gerekiyor. Yaşadıkları savaş, göç gibi travmatik durumları ve şuana kadar olan yaşantılarını bilmek ve ona göre test, görüşme vs. yapmak gerekir (K16, 24 yaşında, kadın).” “Kültürel farklılıklardan kaynaklı zorlanmalar olabileceğinden çocukları kültürleri içinde değerlendirmeye çalışırım (K17, 26 yaşında, kadın).” “Kısa ve açık net olması. Seçeneklendirme yerine, evet hayır gibi net cevaplarla yanıtlayabilmeleri (K21, 24 yaşında, kadın).”

Mülteci çocuklarla çalışmanın mesleki becerilere olan katkısı; “Farklı bir kültürle tanışıyorsun o kültürle ilgili bilgi sahibi oluyorsun (K2, 30 yaşında, kadın).” “Farklı bir kültürden bir bireyle çalışmak, mesleki becerimi biraz daha zorlamama ve değişik yöntemler denememe vesile oldu (K4, 25 yaşında, erkek)” “Mesleki doyum olarak daha çok doyuma ulaştım. Travma, kayıp, yas bu gibi olaylara daha profesyonel bakabilmeyi ve o doğrultuda çalışmalar yapabilmeyi sağladı (K16, 24 yaşında, kadın).” “Farklı coğrafyaların eğitim sistemleri hakkında biraz bilgi sahibi oldum ve mülteci olma durumunun görüldüğünden daha zor bir vaka olduğunu keşfettim (K18, 35 yaşında, erkek).” “Normalde uzun yıllar çalışan bir psikolojik danışmanın büyük ihtimalle karşılaşmayacağım olaylarla çok kısa bir zamanda karşılaştım. Bu beni sürekli araştırmaya düşünmeye ve hızlı karar almaya itti. Mülteci çocuklarla ilgili lisans eğitimimde çalışmamıştık. Bambaşka bir alanda kendimi buldum ama bana çok şey kattığını, kendimi ve çevreyi algılayışımı şekillendirdiğini düşünüyorum (K21, 24 yaşında, kadın).” “UNICEF projesinde bizzat görev aldığım için sınıfında yabancı uyruklu öğrenci bulunan öğretmenlere yönelik eğitimim oldu. Önyargılarının kırıldığını görüp farkındalık yaratması en güzel sevinç kaynağım oldu (K34, 28 yaşında, kadın).” gibi ifadelerle dile getirilmektedir.

Tablo 6. Mülteci çocuklarla çalışabilme yetkinliği

Tema	Alt tema	Kod	
Mülteci çocuklarla çalışabilme yetkinliği	Zor yönler	Aşırı ilgi beklentisi Ayrışma Dil engeli Eğitimdeki plansızlık Gruplaşma İçe kapanıklık İletişim sorunu Kalıp yargılar	Maddi sorunlar Motivasyonsuzluk Olumsuz aile tutumları Ön yargılar Şiddet sorunları Uyum sorunları Yetersiz zaman Zorbalık
	Kolay yönler	Algının açıklığı Aileyle işbirliği Ailenin misafirperverliği Bilgiye değer verme Değer isteği Direnç göstermeme Empatik olma Etkin dinleme Güler yüzlülük İletişim açıklık İlgili olma İşbirliğine yatkınlık	Kendi ayakları üstünde durabilme isteği Merak Net olma Ödev bilinci Öğrenme isteği Samimiyet Saygı Sevecenlik/cana yakınlık Sevgi isteği Söylenenleri dikkate alma Uyumluluk
	Zor yönlerle başa çıkma	Akran desteği Bireysel psikolojik danışma Dil kursları/desteği Eğitimde planlama Etkin dinleme Farklı bakış açıları sunma Grup rehberliği İmkanları tanıtmaya	İngilizce konuşma Model olma Özgüven geliştirme Sabrı ve güçlü duyguları pekiştirme Sorumluluk verme Tercüman desteği Vakıflardan/gönüllülerden destek alma Veliyle işbirliği
	Değerlendirme teknikleri	Bireysel farklılıkları dikkate alma Cinsiyet özelliklerini dikkate alma Empati kurma Güven oluşturma Hassas davranma İki seçenekli değerlendirme teknikleri kullanma Kendini ifade etmeyi teşvik etme Kısa, açık ve net yönergeler kullanma	Kültüre duyarlı bir yaklaşım sergileme Kültürel farklılıkları dikkate alma Özgeçmişini/yaşam deneyimlerini dikkate alma Sosyoekonomik düzeyi dikkate alma Sözel olmayan iletişimden yararlanma Tercüman desteği alma Yeterli açıklama yapma
	Mesleki beceriye katkı	Araştırma isteği Birlikte yaşama ve hoşgörü kültürü geliştirme Dil öğrenme Dile dayanmayan iletişimi öğrenme Duygu kontrolü sağlama Empati becerisini geliştirme Farklı bir kültürü tanıma Farklı eğitim sistemlerini öğrenme Farklı iletişim yolları deneme Farklı sınav sistemlerini öğrenme Farklı vakalarla çalışma	Farklı yöntemler deneme fırsatı İngilizce konuşmayı geliştirme Kayıp ve yas konularında yetkinlik Kişisel gelişim Kültüre duyarlılığı geliştirme Liderlik becerilerini geliştirme Mesleki doyumun artması Psikoeğitim programı uygulama Psikodramayı öğrenme Travma eğitimi/yetkinliği Zor öğrencilerle çalışabilme
	Yetersiz hissedilen alanlar	Dil sorunu İletişim sorunu Mesleki doyumsuzluk TSSB konusunda yetkin olmama	
	Eğitim ihtiyacı	Dile dayanmayan yöntemler Duyularla çalışma eğitimi EMDR eğitimi Farklı iletişim yöntemleri Mülteci çocuklarla çalışabilme eğitimi Mülteci hakları	Mültecilerin yaşamlarına dair bilgi Oyun eğitimi Psikodrama eğitimi Psikoeğitim Travma eğitimi

PDR uzmanları, mülteci çocuklarla çalışma konusunda yetersiz hissettikleri alanları ve bu doğrultuda eğitim ihtiyaçlarını; “Trauma sonrası stres bozukluğu konusunda yetkin olmadığım için zorlandım (K3, 30 yaşında, kadın).” “Dil konusunda zorlanıyorum. Mülteci hakları konusunda eğitim almak isterim (K11, 47 yaşında, kadın).” “Dil bilmemek ve konuşarak anlaşamamak zor bir durum olduğu için karşımdaki kişinin dilini biliyor olmak isterdim. Ya da iletişim kurmayı destekleyici farklı eğitimler alabilirim (K14, 24 yaşında, kadın).” “Çocuklarla iletişim kuramadığımda yetersiz hissediyorum. Dilin kullanılmadığı tüm eğitimleri almak isterim. Bu durumda da tercüman sayesinde konuşuyoruz (K16, 24 yaşında, kadın).” “Özellikle basit görünen bana kendi içinde çok dallanan öfke sorunu. Özellikle duygular ile çalışırken bana yardımcı olabilecek eğitimleri tercih edebilirim (K21, 24 yaşında, kadın).” “Zaman zaman onlara nasıl yaklaşırsam daha faydalı olurum diye düşünüyorum. Mülteci çocuklarla çalışırken nelere dikkat etmeliyiz vb. konularda eğitim almak isterim (K22, 24 yaşında, kadın).” “Dil konusunda problem yaşıyorum. Bundan dolayı sözel iletişim dışındaki yöntemlerle ilgili eğitimler almak isterdim. Resim yorumla teknikleri gibi (K26, 32 yaşında, erkek).” ifadeleriyle yansıtmaktadır.

Mülteci çocuklara yönelik etkili müdahale önerileri:

Bu tema, PDR uzmanlarının, mülteci çocuklara yönelik etkili müdahale önerilerini içermektedir. Bu öneriler; kişisel-sosyal, eğitsel ve mesleki alanlarda sunulmaktadır.

PDR uzmanları, kişisel-sosyal, eğitsel ve mesleki alanlardaki önerilerini “Geri kaldıkları derslerde destek eğitim odası açılabilir (K2, 30 yaşında, kadın).” Çocuklar önce dili öğrenmeli, zaten diğer alanlarda bilgi ve yöntemlerimiz var. Anlaşabilirsek bunları kullanabiliriz. Aileler eğitilmeli. Aileler gettolar içinde yaşıyorlar. Sanki çocuklar burada yaşamayacakmış ve bu yüzden eğitim/iş gibi konular önemsiz gibi bir tutum içindedir. Diğer yandan dönmek gibi bir söylemleri de yok. Ailelere eğitimin önemi kavratılmalı (K13, 32 yaşında, kadın).” “Materyal ve kaynak eksikleri giderilmeli ve zenginleştirilmeli. Mesleki açıdan fırsatları tanıtıcı çalışmalar yapılabilir. Kişisel sosyal alanda ise çocuğun gelişimini sağlamak için aileyle çalışmalar da yapılmalı (K14, 24 yaşında, kadın).” “Eğitsel ve mesleki olarak bilgilendirme çalışmaları özellikle en çok ihtiyaç oldukları konu. Hem öğrencilerin hem velilerin. Temelden başlamak lazım yani. Ama kişisel olarak kendini ifade ve başkalarını anlayabilme konusunda çalışılabilir. Geldikleri ortam da göz önüne alınınca kişiler arası ilişkilerde yardıma ihtiyaçları olduklarını düşünüyorum (K21, 24 yaşında, kadın).” “Mülteci öğrencilerle çalışmış deneyimli hocalardan ulaştıkları başarı öyküleri ve müdahale yöntemlerinin ayrıntılı aktarıldığı eğitimler. Mülteci öğrencilerin eğitim imkanları hakkında detaylı ve net bilgilendirmeler yapılmalı. Sosyal etkinlik imkanları artırılmalı (K37, 24 yaşında, kadın).” şeklinde ifade etmektedir.

Tablo 7. Mülteci çocuklara yönelik etkili müdahale önerileri

Tema	Alt tema	Kod	
Mülteci çocuklara yönelik etkili müdahale önerileri	Kişisel-sosyal	Aileye müsavirlik Aileyle çalışma Atılganlık eğitimi Birlikte yaşama becerisi Bütünleştirme Olumlu akran ilişkileri Uyum çalışmaları Dili ve kültürü bilenlerden destek alma Drama Empati Grupla psikolojik danışma Grup rehberliği Güven ve umut aşılama İhmal-istismar İletişim Kamu spotları (çocuk ve insan hakları)	Kültürü anlama Masal terapi Medyada suçlayıcı/dışlayıcı unsurların engellenmesi Mültecilere yönelik bilgilendirme Olumlu benlik algısı Olumlu davranış geliştirme Oyun Öfke kontrolü Özgüven geliştirme Öz kültürün yaşanmasının sağlanması Sosyal beceri eğitimi Sosyal etkinlikler Sportif faaliyetler Temel ihtiyaçların giderilmesi Tiyatro Trauma/TSSB
	Eğitsel	Aile desteği Aile eğitimi Akademik destek Arapça bilen personel desteği Ders çalışma programı düzenleme Dil eğitimi/desteği Eğitsel oyunlar Eğitsel bilgilendirme/imkan sunma Eğitim sistemi hakkında bilgi sunma	Materyal/kaynak eksikliklerinin giderilmesi Motivasyon çalışmaları Müfredat çalışmaları Okul personelinin işbirliği Okula aidiyetin geliştirilmesi Okula uyum Öğretmen desteği Seviyeye uygun eğitim sunma
	Mesleki	Ailelere istihdamın sağlanması Mesleki bilgilendirme/eğitim Mesleki fırsatları tanıtma Mesleki belirsizliği giderme Meslek grupları hakkında bilgi/tanıtım	

Tartışma

Mülteci çocukların kültürlenme süreçlerinde, bir diğer ifadeyle psikolojik ve sosyal uyum süreçlerinde, eğitim kurumları ve özellikle bu kurumlarda çalışan PDR uzmanlarının önemli etkileri bulunmaktadır (Türk ve ark. 2018, Karataş 2019, Işık ve Kaynak 2020). Dolayısıyla PDR uzmanlarının mülteci çocuklara ilişkin algıları dikkate alınmalıdır. Bu çalışma sonunda elde edilen bulguya göre PDR uzmanları, mülteci çocukların genel durumlarını bir yandan avantaj olarak görürken diğer yandan dezavantaj olarak değerlendirmektedir. Ayrıca bu yöndeki değerlendirmelerini mülteci çocukların farklılıklarını vurgulayarak da dile getirmektedir. Elde edilen bu sonuç, Işık ve Kaynak (2020) tarafından GEM'lerde çalışan PDR uzmanlarının mülteci çocuklara yönelik algılarını inceledikleri araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Söz konusu çalışmada PDR uzmanlarının mülteci çocuklara dair algıları; zarar gören, destek/emek/yönlendirilmeye ihtiyaç duyan, mücadeleci yapı, güçlü yanlar, zenginlik gibi kategorilerde toplanmıştır. Bu kategorilerin mülteci çocukların içinde buldukları avantaj ve dezavantaj durumlarını vurguladığı görülmektedir. Öte yandan Topaloğlu ve Çam Aktaş'ın (2022) yürüttüğü çalışmada ise mülteci çocukların yaşadıkları sorunlar, PDR uzmanlarının bakış açısıyla ele alınmış ve genel olarak dezavantaj durumları üzerinde durulmuştur. Mülteci çocuklarla çalışan PDR uzmanlarının bu çocuklara yönelik olumlu bir bakış açısı geliştirmeleri, yürütülecek hizmetlerin niteliğini arttırmak açısından önemlidir. Bununla birlikte dezavantaj olarak görülen noktalarda hem mülteci çocuklara hem de PDR uzmanlarına destek sunulması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Psikolojik danışma mesleği, bir uzmanlık mesleğidir. Meslek elemanları, danışanlarıyla çalışırken profesyonel bir tutum içinde olmalıdır (Türk PDR-DER 2006, 2021). Özellikle dezavantajlı gruplarla çalışan PDR uzmanlarının daha hassas davranmaları gerekmektedir. Bu çalışma sonucunda mülteci çocuklarla çalışan PDR uzmanlarının genel olarak profesyonel bir yaklaşım içinde oldukları, bir başka ifadeyle danışanlarına karşı açık, nesnel, empatik, eşit ve adil bir tutum takındıkları görülmektedir. Diğer yandan çok düşük bir oranda olmakla birlikte PDR uzmanlarından bazıları, mülteci çocuklarla çalışırken merhametli, sempatik ve temkinli olmak gibi profesyonel olmayan bir tutum sergileyebilmektedir. Bu tutumların, mülteci çocuklara katkısından ziyade potansiyellerini uygun bir şekilde açığa çıkaramamaları yönünde olumsuz etkileri olabileceği değerlendirildiğinde, PDR uzmanlarının profesyonel yaklaşımlarını pekiştirmek amacıyla psikolojik danışma öz-yeterliliklerinin (Akşab ve Türk 2022) geliştirilmesi gerektiği ön plana çıkmaktadır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre mülteci çocukların bazılarının PDR servisinden herhangi bir talepleri yokken büyük bir bölümünün psikososyal ve dilsel destek başta olmak üzere akademik ve ekonomik destek talebi de bulunmaktadır. Bu taleplerle eş zamanlı olarak PDR uzmanlarının mülteci çocuklara yönelik çalışmaları; kişisel-sosyal, eğitsel ve mesleki alanlarda yoğunlaşmakta, bu alanlarda bireysel ve grup çalışmaları ile

aile çalışmaları ve çeşitli proje çalışmaları yürütülmektedir. Bu sonuçlarla tutarlı olarak Günlü ve arkadaşlarının (2020) çalışmasına göre mülteci çocuklar, PDR alanıyla ilgili olarak dil ve iletişim kurabilme, arkadaşlık ilişkileri, veli sorunları, uyum sorunu, davranış problemi, çatışma çözme yöntemleri, üst eğitim kurumları, Türk eğitim sistemi konularında, kişisel-sosyal, eğitsel ve mesleki alanlarda yardım talebinde bulunmaktadır. Bunlara paralel olarak PDR servisi tarafından mülteci çocuklara; kişiler arası ilişkiler, okul ve çevreye uyum, eğitsel başarı, güvenli ve sağlıklı hayat, kişisel rehberlik, sosyal rehberlik, mesleki rehberlik, önleyici-gelişimsel destek hizmetleri, seminer, grup rehberliği ve eğitimi, bireyle psikolojik danışma ve dil ve iletişim problemlerini azaltmaya yönelik eğitim alanlarında destek verilmektedir. Benzer şekilde Akay ve arkadaşlarının (2017) araştırma sonucuna göre mülteci çocuklara yönelik PDR hizmetleri; iletişim, şiddeti önleme, uyum ve oryantasyon, kabullenme, gruplaşmaları önleme ve travmaya yönelik çalışmalar şeklinde sunulmaktadır. Özellikle akran ilişkilerinin, mülteci çocuklarla yerli çocuklar arasında karşılıklı anlayış, duyarlılık ve empatiyi geliştirdiği dikkate alındığında (Türk ve ark. 2018) bu alandaki psikososyal çalışmalar kritik bir önem taşımaktadır. Mevcut çalışmada mülteci çocuklardan bazılarının PDR servisinden herhangi bir taleplerinin olmaması dikkat edilmesi gereken bir nokta olarak görülmektedir. Bu durumun, mültecilerin PDR servisi hizmetinden haberdar olmamaları gibi (Akay ve ark. 2017), olası nedenleri değerlendirilerek mülteci çocukların tamamının okuldaki ruh sağlığı hizmetinden yararlanabilmesi sağlanmalıdır. Mülteci çocukların kültürel, sosyal ve psikolojik uyumları açısından bu durum önem taşımaktadır. Nitekim Ergün'ün (2022) göçmen öğrencilerin okula uyum ile ilgili yazdığı derleme çalışmasında göçmen öğrencilerin okula ve topluma uyumlarını arttırmak için olumlu temasın artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Okul PDR servisi bu anlamda öğrencilerin ruh sağlığını arttırmak için olumlu deneyimleri artırıcı çalışma faaliyetlerinin öncüsü olabilir.

Araştırmaya katılan PDR uzmanları, mülteci çocuklarla çalışmanın zor ve kolay yönleri olduğunu belirtmiş ve zorluklarla başa çıkarken özellikle tercüman desteği, akran desteği, vakıflardan/gönüllülerden destek alma, veliyle işbirliği, sorumluluk verme, model olma gibi yöntemler kullandıklarını ifade etmişlerdir. Mülteci çocuklara yönelik değerlendirme tekniklerini kullanırken bireysel ve kültürel farklılıkları göz önünde bulunduklarını, kültüre duyarlı bir yaklaşım benimsediklerini, çocuklara yönelik yeterli, net ve açık bir şekilde açıklama yapmaya çalıştıklarını, tercüman desteği aldıklarını belirtmişlerdir. Akay ve arkadaşları (2017) araştırmalarında mülteci çocuklarla çalışan PDR uzmanlarının dil sorunu, travma konusunda yetkin olmama, velilerle iletişim kuramama, mültecilerin PDR servisi hizmetinden haber olmaması gibi nedenlerle zorlandıklarını ortaya koymuştur. Bu zorluklarla başa çıkma yöntemleri olarak ise çocuklara ve ailelerine dil eğitimi verme, okullarda tercüman, Suriyeli PDR uzmanları bulundurma, öğretmenlere Arapça dil eğitimi verme, öğrencilere psikososyal destek sunma, PDR uzmanlarına travma eğitimi verme, mültecilere maddi yardımlar yapma, Türk kültürü hakkında bilgi verme, sosyal etkinlikler düzenleme, veli işbirliği/

ziyareti sağlama, empati etkinlikleri düzenleme, ek dersler verme, kendilerine ait okullar oluşturma ön plana çıkmaktadır. Benzer şekilde Günlü ve arkadaşları (2020) iletişim, arkadaşlık ilişkileri, davranış sorunları, veli sorunları, yaşla baş etme, eğitim sistemindeki farklılık ve sosyoekonomik sorunları mülteci çocuklarla çalışmanın zor yönleri olarak belirlemiştir.

Akalın ve Türküm'e (2021) göre PDR uzmanının kültürel açıdan duyarlı olması ve benimsediği yaklaşımı esnetebilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin konumu, etnik ve inanç çeşitliliği, ideoloji farklılıkları gibi birçok faktör dikkate alındığında bu durum daha da önemli hale gelmektedir. Ayrıca son dönemlerde yaşanan yoğun göç dalgası ve toplumsal değişimin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi, kültürel farklılıkları daha belirgin bir hale getirmektedir (Kağnıcı 2019). Bu bağlamda değerlendirildiğinde mevcut araştırmada PDR uzmanlarının özellikle değerlendirme tekniklerini kullanırken kültüre duyarlı bir yaklaşım benimsedikleri anlaşılmaktadır.

Mülteci çocuklarla çalışmanın PDR uzmanlarının mesleki becerilerine katkıları olduğu görülmektedir. PDR uzmanları; dile dayanmayan iletişim becerileri, travma, kayıp ve yas, farklı kültür, eğitim ve sınav sistemi, farklı vakalar ve kültüre duyarlılık gibi noktalarda gelişme fırsatı bulduklarını dile getirmiştir. Bununla birlikte dil ve iletişim sorunu, travma sonrası stres bozukluğu konusunda yetkin olmama ve mesleki doyumsuzluk nedeniyle yetersizlik hissettiklerini ve bu noktada dile dayanmayan yöntemler, travma, EMDR, duygularla çalışma, oyun, mültecilerin yaşam biçimi ve mülteci hakları gibi alanlarda eğitim ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmiştir. Günlü ve arkadaşları (2020) da benzer şekilde çalışmalarında mülteci çocuklarla çalışan PDR uzmanlarının iletişim becerileri, ön yargısız olma/koşulsuz kabul, göç psikolojisi, kanun, yönetmelik, hak ve sorumluluklar, psiko eğitim programı hazırlama, kültüre duyarlı psikolojik danışma, yas psikolojik danışmanlığı ve travma sonrası stres bozukluğu alanlarında bilgi ve becerilere sahip olmaları gerektiğini saptamıştır. PDR uzmanlarının özellikle kültür ve özellikleri, travma sonrası stres bozukluğu ile iletişim becerileri konularında bilgi ve becerilerini geliştirme ihtiyacı duyduklarını belirlemiştir.

PDR uzmanlarının mülteci çocuklara yönelik etkili müdahale önerileri kişisel-sosyal, eğitsel ve mesleki alanlarda gruplandırılabilir. Buna göre kişisel-sosyal alanda ailelere müşavirlik, atılganlık, birlikte yaşama becerisi, olumlu akran ilişkileri, kültürü anlama, mültecilere yönelik bilgilendirme, oyun, drama, sosyal beceri, travma/TSSB, dil ve kültürü bilenlerden destek alma gibi konularda çalışmalar yoğunlaştırılabilir. Eğitsel alanda dil eğitimi/desteği, eğitim sürecine dair bilgilendirme, seviyeye uygun sınıfta eğitim görme, okula aidiyet ve uyumun geliştirilmesi, Arapça bilen personel desteği gibi konularda; mesleki alanda ise mesleki bilgilendirmenin yapılması, fırsatların sunulması ve ailenin istihdamı gibi konularda etkin çalışmalar yürütülebilir. Benzer öneriler Akay ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan çalışmada da ortaya çıkmıştır. Topaloğlu ve Çam Aktaş'ın (2022) araştırma bulgularında da oryantasyon ve uyum çalışmalarına ağırlık verilmesi, mülteci ailelerin kaynaşmasına

yönelik etkinliklerin yapılması, yürütülecek çalışmalar için farklı kurum ve kuruluşlardan destek alma, kapsayıcı eğitim, PDR programına mültecilere yönelik etkinliklerin entegre edilmesi, mültecilerin kültürel özellikleri hakkında bilgilendirme, dil eğitimi, akademik destek, psikososyal etkinlikler, travma eğitimi gibi önerilerin sunulduğu görülmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak bu araştırmada PDR uzmanlarının mülteci çocuklara ilişkin gerçekçi bir algıya sahip oldukları, avantaj, dezavantaj ve farklılıkları ifade edebildikleri görülmektedir. Mülteci çocuklara yönelik çalışmalarını genel olarak profesyonel bir tutumla yürüttükleri, bununla birlikte kısmen de olsa merhamet gösterme, sempati duyma ve temkinli davranma gibi profesyonel olmayan tutumların da sergilenebildiği anlaşılmaktadır. PDR uzmanlarının, mülteci çocukların talepleri doğrultusunda çeşitli faaliyetler yürüttükleri ve bu süreçte zorlandıkları bazı durumların olduğu, bu durumlar karşısında çeşitli başa çıkma yöntemleri geliştirdikleri belirlenmiştir. Mülteci çocuklarla çalışma, PDR uzmanlarının mesleki becerilerine katkı sunmakta, bununla birlikte PDR uzmanları, sundukları hizmetleri geliştirmek için dile dayanmayan yöntemler, travma eğitimi, mülteci hakları, psiko eğitim ve oyun gibi alanlarda eğitime ihtiyaç duymaktadır. Son olarak PDR uzmanları, deneyimlerine dayanarak mülteci çocuklara yönelik etkili müdahaleler için çeşitli öneriler sunmaktadır.

Bu çalışmanın bulgularını, sınırlılıklarını dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir. Öncelikle çalışmanın nitel yöntemle yürütüldüğü ve ulaşılan sonuçların yalnızca benzer özellikler gösteren gruplara aktarılabilceği, bu kapsamda genellenebilir sonuçlar elde etmek için nicel ve karma yöntemli çalışmaların yürütülebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmada İstanbul ve Mardin illerinden katılımcıların yoğunlukta olması bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin en yoğun mülteci barındıran illerinden veriler toplanarak benzer çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmada mülteci çocuklarla çalışma deneyimi olan ruh sağlığı çalışanlarından yalnızca PDR uzmanlarının deneyimlerine yer verilmesi, bir diğer sınırlılık olarak ifade edilebilir. Mülteci çocuklarla çalışma deneyimi olan diğer ruh sağlığı uzmanlarına (psikolog, psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı gibi) yönelik araştırmalar yürütülebilir. Mülteci çocukların bir kısmının PDR servisinden herhangi bir taleplerinin olmaması dikkat çekicidir. Bu durumun olası nedenlerine (damgalanma, kime, nerede ve nasıl danışacaklarını bilmiyor olmaları gibi) dair çeşitli araştırmalar yapılabilir. Araştırma bulguları dikkate alındığında okul PDR servisleri, mülteci çocukların ruh sağlığını artırmak için olumlu deneyimleri artırıcı çalışma faaliyetlerinin öncüsü olabilir.

Kaynaklar

Akalın MB, Türküm AS (2021) Kültüre duyarlı psikolojik danışma. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF), 5:81-107.

Akay S, Hamamcı Z, Kurt, M (2017) Suriyeli öğrencilerle çalışan psikolojik danışmanların yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin uyguladıkları

çözüm yollarının incelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2:23-47.

Akpınar T (2017) Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 3:16-29.

Akşab G, Türk F (2022) Psikolojik danışmanların psikolojik danışma öz-yeterlilik algılarına ilişkin bir derleme çalışması. Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 5:1-40.

Boyatzis RE (1998) Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development. Thousand Oaks, CA, Sage.

Bozdağ F (2018a) Mülteci çocukların eğitim alanında yaşadıkları sorunlar. X. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, 27-30 Nisan Nevşehir, Türkiye. Kongre Özet Kitabı sayfa:151.

Bozdağ F (2018b) Mülteci çocuklara yönelik okul temelli müdahale programları. X. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, 27-30 Nisan Nevşehir, Türkiye. Kongre Özet Kitabı sayfa:150.

Bozdağ F (2020) Mülteci çocukların psikolojik sağlamlıkları ve kültürlenme stratejileri (Doktora tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

Braun V, Clarke V (2019) Psikolojide tematik analizin kullanımı. (Çeviri SN Şad, N Özer, A Atlı). Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7:873-898.

Creswell JW (1998) Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions. Thousand Oaks, CA, Sage. Erdoğan T (2017) Göç ve göçmen kavramlarının analizi. İçinde Göç ve İskân (Ed A Aköz, D Yörük):13-29. Konya, Palet Yayınları.

Ergün N (2019) Göçün sosyo-psikolojik etkileri: Göçmenlere yönelik psikolojik danışma hizmetleri. İçinde Türkiye'de Göçmen Kapsayıcılığı: Sorundan Fırsata Dönüşüm Önerileri (Ed H Sakız, H Apak):249-273. Ankara, Pegem Akademi.

Ergün N (2022) Göçmen Öğrencilerin uyumlarında temasın rolü. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 12:1519-1550.

GİB (2022) Göç İdaresi Başkanlığı Geçici koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Access date 17.09.2022).

Günlü A, Sağlam A, Gürat C, Uz Baş A (2020) Okul psikolojik danışmanlarının mülteci öğrencilere yönelik olarak sundukları hizmetlerin değerlendirilmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 55:168-205.

IOM (2019) International Migration Law: Glossary on Migration. No 34. Geneva, International Organization for Migration.

Işık Ş, Kaynak Ü (2020) Geçici eğitim merkezlerinde çalışan okul psikolojik danışmanlarının Suriyeli mülteci çocuklara yönelik algılarının metaforla incelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 18:624-649.

Kağnıcı DY (2017) Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. İlköğretim Online, 16:1768-1776.

Kağnıcı DY (2019) Kültür ve Psikolojik Danışma. Ankara, Pegem Akademi.

Karaman HB, Bulut S (2018) Göçmen çocuk ve ergenlerin eğitim engelleri, psikolojik sorunları ve çözüm önerileri üzerine bir araştırma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 40:393-412.

Karataş K (2019) Suriyeli öğrencilerin kültürleşme sürecinde rehber öğretmenlerin rol ve sorumlulukları. V Human and Civilization Congress from Past to Future, 17-21 Nisan, Antalya, Türkiye. Tam Metin Kitabı sayfa:1274-1280.

MEB (2022) 2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılı Verileri. Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.

Özdemir E (2017) Suriyeli mülteciler krizinin Türkiye'ye etkileri. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1:114-140.

Rose P, Beeby J, Parker D (1995) Academic rigour in the lived experience of researchers using phenomenological methods in nursing. J Adv Nurs, 21:1123-1129.

Rousseau C, Guzder J (2008) School-based prevention programs for refugee children. Child Adolesc Psychiatr Clin N Am, 17:533-549.

Serin H, Bozdağ F (2020) Refugee children from the point of school administrators and teachers' experiences. European Journal of Educational Research, 9:1453-1470.

TDK (2022) Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Access date 01.07.2022).

Topaloğlu B, Çam Aktaş B (2022) Okul psikolojik danışmanlarının gözünden mülteci öğrenciler. E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13:69-84.

Türk PDR-DER (2006) Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında Çalışanlar için Etik Kurallar. Ankara, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Türk PDR-DER (2021) Psikolojik Danışma Etik Kodları. Ankara, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Türk F, Kaçmaz T, Türnüklü A, Tercan M (2018) Okul psikolojik danışmanlarının penceresinden Türk ve Suriyeli ilköğretim grupları arası empati deneyimlerinin incelenmesi. İlköğretim Online, 17:786-811.

UNHCR (2022) Figures at a glance. <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> (Accessed 10.07.2022).

UNICEF (2019) Türkiye'deki Suriyeli çocuklar. <https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar> (Access date 10.07.2022)..

van Manen M (2007) Phenomenology of practice. Phenomenology & Practice, 1:11-30

Yıldırım A, Şimşek H (2013) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 9. Baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık.